

RÄPINA PEREKONNANIMED JA LISANIMED

EVAR SAAR

Annotatsioon. Artiklis võrreldakse Räpina kihelkonna perekonnanimesid pastor J. F. Helleri omakäelises personaalraamatus ja 1826. aasta hingeloendites, vaadeldakse Helleri perekonnanimede tuletamise süsteemi ja antakse mõningate selle aluseks olnud lisanimede etümoloogia. Lisanimedest on analüüsimiseks valitud sellised, mis põhinevad vanal isikunimel, kuid ei seostu Võrumaal ja Eestis tänapäeval tuntud eesnimede ega sõnavaraga.

Võtmesõnad: perekonnanimed, lisanimed, nimetuletus, etümoloogia

1. Sissejuhatus

Räpina perekonnanimed, mis on suures osas saadud vanadest lisanimedest tuletamise ja liitmise teel, on Eestis tänapäevani ära tuntav perekonnanimede rühm. Eesti-saksa hübriidsete nimede või *ing*-lõpuliste nimede puhul tekib kogemuse pinnalt ikka küsimus, kas see nimi võiks pärineda Räpinast. Arvestades selles kihelkonnas pandud perekonnanimede (edaspidi: pn) erilist keelelist lahendust ja stiili täielikku ühtsust üle kihelkonna ning pärimuslikke teateid, on arvatud, et perekonnanimed pani isiklikult pastor Johann Friedrich Heller, kes töötas selles ametis 1814–1849. (Ritsing 1984; Must 1995: 166) Rahvasuust on pärimusekoguja Miralda Ehrlich 1931. aastal kirja pannud järgmist: „1822. a. sügisel aetud valla-rahvas kokku ja küsitud igalt, missugust nime ta omale soovib. Suurem jagu said talu nime järele omale perekonnanime. Kes midagi soovida ei ole osanud, sellele pannud saksad oma äranägemise järele nimed“ (Ehrlich 2006 [1931]).

Heller (1786–1849) oli pärit Pommerimaalt Stolpe väikelinnast, õppinud Königsbergi ja Halle ülikoolis. Liivimaale tuli ta 1807. aastal, oli siin koduõpetaja ja jätkas õpinguid Tartu ülikoolis teoloogia alal. Enne

Räpinasse tulemist oli ta 1812–1814 Vastseliina pastor. Pikal Röpina perioodil sai Heller tuntuks kirjamehena, kelle sulest ilmusid tartukeelsed kirikulaulude kogumikud. Keeleteaduslikult silmapaistvaks peeti tema artikleid Johann Heinrich Rosenplänteri Beiträges (1822, 1823), milles ta soovitas reformida eesti keele põhikäänete traditsioonilist kujutamist nominatiivi, genitiivi ja akusatiivina. (Kask, Laanekask 1987: 468). 1842. aastaks valmis tal suure eesti-saksa sõnaraamatu käsikiri, mis sisaldab eelkõige rikkalikku ja värvikat Röpina keeleainest, kuid milles ei puudu ka lõuna- ja põhjaeesti põhisõnavara laiema (sammas).

Helleri nimepanekutöö kõige suurem omapära on see, et tal paistab olnud taotlus anda ainult selliseid perekonnanimesid, mida saab seostada tegelikust kasutusest võetud lisanimedega. Heller ei soovinud anda mitte ühtki perekonnanime, mis oleks lihtsalt sõna. Sama lisanimega, kuid mitte lähedalt suguluses olevate perede eristamise abivahendiks kujunes nimede tuletamine. Kui keegi saigi perekonnanime assotsiatsiooni alusel, näiteks Ruusa mõisa tislari *Pedo Zederbaum* 'seedripuu', võib selliste juhtumite taga oletada aktiivse talupoja enda soovi. Peedo vend sai perekonnanime Aripa talu järgi, kuhu ta oli koduväiks läinud – *Josep Arripand* (EAA.1269.1.796: 142, 221, L 318, 534, lühiviitena edaspidi PR).

Tuletamise teel moodustatud perekonnanimed lasksid vanal lisanimede traditsioonil edasi kesta ja järgmise 50–150 aasta areng kujundas omapärase nimesüsteemi. Röpina kihelkonna keskosa elanikud olid veel 1990. aastatel harjunud, et igal inimesel (ka teist tüüpi perekonnanimega sissereändajal) pidi ametlikule perekonnanimele lisaks olema külakeelne nimi. Elanikke ei kutsutud talunimedele kui kohanimede järgi, vaid talusid kutsuti neis elavate suguvõsade külakeelsete nimedega, mis sisuliselt olid ikka needsamad vanad lisanimed. Kuigi osa XIX saj alguse lisanimedest oli 1990. aastateks kadunud (ja neist saadud perekonnanimed samuti), toetasid ülejäänute kasutamist perekonnanime-lisanime kindlad paarid. Aja jooksul tekkis ka uusi nimepaare, näiteks selliseid, kus isalt saadud perekonnanimega seati vastavusse ema suguvõsa lisanimi või selles kohas varem elanud suguvõsa lisanimi. (Saar 1999)

2. Helli personaalraamatust

Peale 1826. aasta hingeloendite mõisate kaupa on säilinud Helli enda käega kirjutatud Röpina koguduse personaalraamat¹ aastatest 1816–1831 (PR). Mõisati hõlmab see Röpinat, Ruusat (Toolamaa) ja kirikumõisat. Selles on paljude talupoegade ja perede juurde kirjutatud lisanimesid, mille järgi neid on kutsutud või kirja pandud. Märkuste lahtrisse tehtud sissekanded puudutavad peamiselt lähisugulust, eri paigus elavaid (mõisa nõudel mujale elama pandud) vendi ja lellepoegi on raamatu ulatuses vastastikku viidatud. Näiteks Jaama külas perekonnanime Pärkmann saanud on kirjas kui *Perkaja Hanso Ello* (*Ello* 'elu, talu, talupere', sks *Gesinde* vaste Helli), aga nende *Hofname* 'mõisanimi' on *Werrewa*. Verevä nimega tähistati mõisa peetavates hingeloendites nende talu Jaama külas. Märkuses on viidatud Hansu vennale Peetrile Kõnnu külas ja Pärkäjätele (*Pärkaja* 't) Meelva külas, kes olla küll samast soost, aga praegu juba kaugel sugulased (PR: 13, L 86–87). Tõepoolest, Kõnnu külas elava Peetri pere sai sama pn Pärkmann, Meelva küla pered aga pn Pärkson (EAA.1865.2.71/5:37, 50, 52, 60, L 39p, 52p, 54p, 62p). Personaalraamatus on dokumenteeritud, mis kaalutlustel on valitud sama või erinev perekonnanimi.

Esialgu on personaalraamatus valitud perekonnanimi *Hinrikson* Jaanile (ja surnud venna Peetri lesele-lastele), kelle isa *Kirchname* 'kirikunimi' oli *Pebo Hindrik* ja *Hofname* 'mõisanimi'² *Kubja Hindrik*. Kommentaar lisab, et Jaani isa on *Märdi Pebo Jani Hindrik*, aga sünniregistris seisab lihtsamalt *Mardi Pebo Hindrik*. Hiljem on samale perele hariliku pliatsiga kõrvale kirjutatud *Hindrikind*, mis on kooskõlas hingeloendi nimega. Peale Peebo ja Kubja on sama suguvõsa kolmandaks lisanimeks olnud Häide: *Heide Hindriko Paetre läsk Anne* (PR: 15, L 90).

Palju kordub selles personaalraamatus lühend *NebN – Nebenname* 'kõrvalnimi'. Vahel on kõrvalnimeks näiteks ametinimetusel põhinev

¹ Personaalraamat oli koguduseliikmete nimekiri perekonniti (sks *Personalbuch*). Sellel ajajärgul kordus tiitlis enamasti sõna *Seelenverzeichnis* või samatähenduslikult *Henge Ramat*.

² Pere lisanimi XIX saj alguse hingeloendites on alati seesama, mis Helli määratluses *mõisanimi*, sest hingeloendeid koostasid mõisaametnikud. Läänepoolsel Võrumaal võib seda nimetada väljakujunenud talunimeks, aga Röpinas mitte. Kuigi kohaseos on siin püsivam, esines ka nendes nimedes 1795–1826 arvukalt muutusi, mis tulenesid perede vahetumisest taludes. Näiteks ühest külast teise viidud pered võtsid ka hingeloendite järgi enamasti oma vana lisanime kaasa.

lisanimi, juhul kui põhinimi näib olevat sugulusliinis päritud. Helli kirja pandud kõrvalnimi võib olla üllatavalt pikaealine. Näiteks Tolmo Jakobi poeg Paap sai pn *Tolmov*, aga personaalraamatus seisab ka, et mõisa- ja kõrvalnimi on *Kirbo* (PR: 208, L 510). 1997. aastal teadsid paljud Räpina valla lääneosa keejuhid, et iga Tolmovit kutsutakse külakeeles nimega *Kirp*. Nimi, mis XIX saj alguses figureeris mõisakirjas Leevaku küla talunimena, oli säilinud suguvõsa mitteametliku lisanimena, kuigi nad enam ammu Leevakul ei ela.

Helleril on veel üks korduv väljend: *Leutname* 'rahvanimi', vahel ka *die Leute* 'rahvas', mille rõhutamise soovitakse näidata, et see erineb mõisanimest: *HofN Kubja, die Leute: Pabo* (PR: 4, L 8). Selle isikunime järgi saadi pn *Paabus*. Kui 1826. a hingeloendi põhjal ei paista seost kõigi pandud perekonnanimede ja kirjas olnud lisanimede vahel, siis vaatlusaluses personaalraamatus on perekonnanimele aluseks saanud lisanimi mitme võimaliku hulgas alati näha.

Olgu siinkohal toodud veel üks näide talupoja paljunimelisuse kohta. 1826. aasta hingeloendi järgi Kõnnu küla *Andrese* talus elanud, pn *Häideson* saanud Peep Peetri poeg on Helleril kirjas kui *Heide Petre Peep*, kuid perele on lisatud veel nn kirikunimi *Solna*, mõisanimi *Andrese*, vanaisa nimi *Andres*, kohanimi *Radama*, lisaks rea kohal nimi *Tanni*, mis võib olla lisatud vanaisa nime Andres täiendusena, ja elukoha määratlus: *Konno. Tunga Jakob Ello (59)* (PR: 90, L 220).

Personaalraamatus on kogudusse tulnud isikud, kes olid perekonnanime varem ja teises kohas saanud, sisse kantud nii perekonnanime kui ka traditsioonilise lisanimega, nt perekond *Pöld* (Pöld) perekonnapeaga *Kure Juhani Kersna Vastseliinast* (PR: 119, L 274).

Kõigi perede nimede võrdlus Räpina mõisa Kõnnu küla ulatuses näitab, et Helli omakäelises personaalraamatus ja 1826. aasta hingeloendis olevad perekonnanimed langevad üldjoontes kokku. Küll aga on näha, et personaalraamatusse on hingeloendiga kokku minevaid perekonnanimesid hiljem lisatud ja üle kirjutatud. Näiteks Kriguli Peetri Jaagu ja Jakobi puhul on perekonnanime lahtrisse esialgu kirjutatud *Krigul* ja hiljem sellest tehtud *Kriguland* (PR: 85, L 210). Hesoske Jakobi Adole kõrvalnimega *Parma* on esialgu määratud pn *Parmann*, kuid hiljem juurde kirjutatud hingeloendiga kokku minev pn *Heddosing* (PR: 87, L 214). Ülime Paabu Joosepile on alguses antud pn *Üllim*, kuid hiljem on täiendatud seda liitega *Üllimson* (PR: 89, L 218). Listago Peetri Jaanile, kellel on kõrvalnimi

Sombra (mõisanimest, nagu ilmneb märkusest), on esialgu kirjutatud sidekriipsuga perekonnanimi *Sombra-Listak*. Hiljem on personaalraamatusse juurde kirjutatud see nimi, mis perekonnale tegelikult anti: *Listakson* (PR: 94, L 228).

Kõnnu külas esineb vaid kaks parandamata jäänud erinevust kahe allika perekonnanimede kujude vahel. Soe lisanimega pere nimele *Soemann* personaalraamatus vastab *Soeson* hingeloendis. Seevastu personaalraamatus üksnes lisanimest *Uusna* tehtud perekonnanimele vastab hingeloendis *Uusning*. Mõlemast nimest läksid tegelikult kasutusse hingeloendi variandid. Nende juhtumite kohta saab öelda, et harilikku pliiatsiga tehtud parandused pole olnud lõpuni järjekindlad.

Siiski ei saa väita, et Heller täiendas personaalraamatut 1826. aasta hingeloendist otse maha kirjutades. Hooletusviga hingeloendi nimekuju *Kritzerning* tuleb välja, kui võrrelda personaalraamatu nimekuju *Kristzerning*. See on Kristova Peetri Jaanile antud nimi, mis peale Kristova lühenduse sisaldab ka teist lisanime *Zerna* ja nimelõppu *-ing* (PR: 90, L 220). Hingeloendi koostaja tegi ümberkirjutusvigu ka täpitähtede puhul, muutes näiteks täppidega markeeritud *oe*-diftonge: *Soëberg* > *Söeberg*. (EAA.1865.2.71/5:32, 57, L 34p, 59p)

Allikaid võrreldes jääb mulje, et vaadeldavas personaalraamatus tegi Heller perekonnanimede panemiseks eeltööd, pani paljud nimed ka ära, aga lõpptulemus muutus väga palju. Uutesse, 1826. aasta hingeloenditesse kirjutati perekonnanimed küllalt mahuka kaalutlemise ja ümbertegemise tulemusena. Tagantjärele personaalraamatusse tehtud täiendused võis Heller võtta nimemääramise töö mustanditest, mis temale jäid. Küsimus, kas nimed mõtles välja Heller ainuisikuliselt või oli tal ka abilisi, kellel oli võimalus omatahtsi perekonnanimesid genereerida, jääb jätkuvalt lahtiseks. Küll aga on personaalraamatu põhjal hästi näha, et perekonnanimede tuletamise mudel sündis Helli peas, ent võttis ilmet ja täiustus töö käigus.

3. Räpina nimetuletuse põhijooni

Kursiivis nimede kirjapildid on vanas kirjaviisis, antud 1826. aasta hingeloendite, mitte nende registrite järgi, kus leidub ohtralt ümberkirjutusvigu. Püstkirjas lisanimed põhinevad autori 1990. aastate välitööde andmetel ja on esitatud häälduslähedases kirjaviisis.

3.1. Tuletamata perekonnanimed

Tuletamata perekonnanimed moodustavad Räpina perekonnanimede koguhulgast (ligemale 900) suhteliselt väikese osa. Seda tüüpi perekonnanimesid pandi igal pool Eestis. Räpinas loodi niimoodi ainult umbes 7% kõigist perekonnanimedest. Teistes Võrumaa kihelkondades (nt Põlva ja Urvaste), kus lisa- ja talunimesid maksimaalselt ära kasutati ning tuletisi süstemaatiliselt ei tehtud, oli seda tüüpi perekonnanimede osakaal hinnanguliselt kindlasti suurem kui 7%.

1. **Lisanimi genitiivi kujul:** *Häide, Kirrota, Luido, Mälleto, Serne* (< *Zirna*), *Uusna, Walge, Wija*
2. **Lisanimi konsonantlõpuga** (tegelik või kunstlik nominatiiv): *Hawakar, Hering, Hiwask, Härmann, Hüss, Hütt, Iwand, Iwask, Jöcks, Karnask, Karrask, Karrigall* (< *Karrijalla* 'karjala'), *Krabb, Kress, Krigul, Kuningas, Kunn, Kuns, Köps, Kübbar, Kүүts, Lappard, Lätt, Markus, Munsk, Narrusk, Parm, Poosk, Prittik, Puks, Rikkand, Ritsik, Rummask, Rämman, Sabbal, Sell, Sults, Sutt, Sälits, Zimm, Teppask, Teresk, Terrep, Tibb, Tils, Tenno, Toots, Truuts, Täll, Urm, Ust, Warrusk, Wämps, Üllim*
3. **Lisanime lühendamise kaugemale kui konsonantlõpuni:** *Hämmal* (< *Hämmälase*), *Sohha* (< *Soharra* 'Soohara'), *Warrus* (< *Warruski*)

3.2. Tuletatud perekonnanimed

Vokaal- või konsonantlõpulisele lisanimele on lisatud eristav lühike nime- lõpp. Mõnikord on tuletises lisanime viimast vokaali varieeritud.

1. **-r:** *Adur* (< *Ado*), *Hennor, Holster* (< *Holsti*), *Jusar, Käsнар, Kiislar, Kissar, Kiwitar, Klimar, Konsar, Kontkar* jne. Arvukas rühm, mille tuletuseksjuu võis olla saksa keele *-er*. Saksa perekonnanimedes märgivad *er*-tuletised ametinimetusi, pärimist mingist kohast, kuulumist kellegi perekonda jm (DLF: 202). Tänu nime aluseks olnud lisanimede sagedasele tüvevokaalile *-a* sarnanevad tekkinud nimed rootsi *ar*-lõpuliste tuletistega.
2. **-k:** *Hindok, Häidek, Kennik, Kerok, Klimak, Küttik, Limak, Parmak, Pindek* (< *Pindi*), *Pundek, Punnek* (< *Punni*), *Silack, Sussik, Söbrak, Zirnak, Tensok, Warack*. Sõnatuletuses tundis Heller

lõunaeesti arhailist (naissoo)liidet *-ik*, esitades oma sõnaraamatus kuju *Wennik* 'venelanna' (Kask, Laanekask 1987: 472). Teatavalt eeskuju on ehk pakkunud ka nominatiivis *k*-ga lõppevad lisanimed, nagu *Ajalik*, *Pritik* ja *Riivik*.

3. **-sk**: *Adusk*, *Dobrask*, *Häidesk*, *Hallisk*, *Hargisk*, *Härmask*, *Karindosk*, *Kirrotosk*, *Klimask*, *Limask*, *Menisk*, *Oinask*, *Pabusk*, *Par-mask*, *Parrisk*, *Pedesk*, *Pedosk*, *Punnisk*, *Raudnask* (< Raudna), *Rämmask*, *Sabbalisk*, *Simulask*, *Solnask*, *Zernask*, *Zirnask*, *Todesk*, *Tolmusk*, *Warask*, *Wijask*, *Wikkisk* jpt. Sellele arvukale rühmale võivad olla eeskuju pakkunud lõpuosas *sk*-d sisaldavad lisanimed, nagu *Ivaski*, *Karaski*, *Karnaski*, *Munski*, *Naruski*, *Rumaski*, *Tepaski*, *Tereski*, *Varuski*, *Wallaski*. Keelelise konnotatsiooni tõttu võib *sk*-nimesid tajuda nimisõnadena, nt *nõnask* 'ninamees', *pudisk* 'pudikeelega inimene' (VEV), kuigi Räpina kihelkonna keelest võib leida ka adjektiivse kasutuse näite: *libask pini* 'lipitseja koer'. Mõned perekonnanimed selles rühmas, nagu *Jonask*, *Udrask*, *Warresk*, sisaldavad *s*-i juba lisanime nominatiivikujus.
4. **-(o)n**: *Andron*, *Himmaksen*, *Juggon*, *Kangron*, *Kirroton* (< *Kir-rotata*), *Michallon*, *Mälton* (< Mäleto), *Prokowon*. Nimelõpu valiku motiiv näib olevat olnud venepärasus. Neli seda tüüpi nime antigi vene perekondadele. Iseenesest oli aga Helli lahendus vene keele ja kolme läbipaistva isanime (Andrei, Mihhail, Prokofi) seisukohalt ebatüüpiline. Peale hariliku patronüümilõpu *-in* esineb muule vokaalile järgnevat *n*-lõppu vähesel määral Ukraina nimesed (Unbegaun 1995: 26, 220).
5. **-(e)p**: *Kangrep* (< Kangro), *Konsap*, *Menep* (< Meeni), *Märdep* (< Märdi), *Punnep* (< Punni), *Ziugap*, *Wijap*.
6. **-(a)s**: *Kirrotas*, *Warruskas* (< Warruski).
7. **-(a)ts**: *Häidets*, *Hargats* (< Hargi), *Hörats* (< Hööra), *Klimats*, *Luh-hats*, *Menits*, *Mähhats*, *Naglats*, *Oinats* ja *Oinits* (< Oina), *Parrits*, *Punnits*, *Silats*, *Tungats*, *Warats*, *Wikkits*, *Woikats* (< Võika).
8. **-ks**: *Häideks* (< Häide).
9. **-nd**: *Arripand* (< Arripa), *Dobrand*, *Hindrikind* (< Hindriku ~ Hindrigi), *Hörand*, *Hüssind*, *Jagund*, *Jusand*, *Kahhand*, *Karand*, *Karnaskind*, *Karund*, *Kikkand*, *Kiriland*, *Kirrotand*, *Kisland* (< Kiisla), *Kissand*, *Kiwand*, *Klimand*, *Koddowand*, *Konsand*, *Kontkand*, *Krigulind* ja *Kriguland* (< Kriguli), *Kristowind* (< Kris-

- tova), *Kriwand*, *Listakind* (< Listaku), *Menind*, *Munskind*, *Nagland*, *Narruskind*, *Obrand* (< Obre), *Parmand*, *Parrind*, *Puksand*, *Rummaskind*, *Röbind*, *Rusand*, *Sabbaland* (< Sabbali), *Siland*, *Simuland*, *Sokkand*, *Solnand*, *Söbrand*, *Zernand*, *Ziugand*, *Tepaskind*, *Tilgand*, *Tolmand* (< Tolmo), *Torriland*, *Warand*, *Wijand*, *Wikkind*, *Woikand*. Selle arvuka rühma puhul tuleb tähele panna, et nime aluseks oleva lisanime tüvest ja *nd*-lõpust saadud *-kind*, *-land* ja *-mand* on mõnikord kujunenud edasise nimetuletuse vahendiks. Liitumisel tekkinud nimelõpud on alla joonitud. Keeleliselt pidi *nd*-tuletus Hellerile tuttav olema põhisõnavarast – *imänd* 'emand' ja *esänd* 'isand' – ning perekonnaterminist *kasvand* 'kasulaps'.
10. **-kind**: *Häidkind* ja *Häideskind* (< Häide).
  11. **-land**: *Lepland* (< Lepikese), *Mäeland*, *Oijoland* (< Oijo), *Puksland* (< Puksa), *Ritsland* (< Ritška), *Wirroland* (< Wirrolasse).
  12. **-mand**: *Höörmand* (< Hööra) – tegu võib olla *d*-tuletusega perekonnanimest *Höörmann*, mitte *Kliimandi*, *Parmandi* jt eeskujul saadud moodustisega.
  13. **-rd**: *Kirrotard*, *Kiward*, *Kosard*, *Kristoward*, *Kübbard*, *Mähhärd*, *Sapperd*, *Sohard*, *Ziugard*, *Wijard*, *Woikard*. Pääaegu kõik need nimed (v.a ebaselge motiiviga *Sapperd*) on moodustatud *a*-tüvele liitmise teel, kuigi *-r* on olemas juba nimede *Kübbard* ja *Sohard* (< Soohara) tüvedes. Vanadest lisanimedest sisaldas *rd*-d *Lapardi*. Võib-olla on need juhtumid *rd*-tuletistele eeskujuks olnud. Sõnavaralistest eeskujudest on võimalikud *oherd* 'oherdi' ja pejoratiivne *lupard* 'kalts, närts, lontrus'. *rd*-lõpuline on ka mitmest lisanimest koosnev *Juusward* (Juusa + Vaara + *-d*).
  14. **-rb**: *Kirrotarb* – ebaharilikult suure eristamisvajaduse tõttu *Kirota* lisanime kandjate hulgas on tehtud vaid üks *rb*-lõpuline perekonnanimi.
  15. **-rz**: *Urgarz* – ainsa selle lõpuga nime põhjus oli ilmselt täiendav nimetamisvajadus.
  16. **-ow**: palju on otseselt vene perekondadele pandud nimesid, mis korduvad slaavikeelsete nimedena mitmel maal. Allesitatud valik sisaldab ainult Räpina või ka Räpina tänapäevani säilinud priinimesid, millel Eesti rahvastikuregistris *-ova* naisvasted puuduvad või on neid oluliselt vähem: *Dobrow*, *Hannow*, *Heidow*, *Hindow*, *Hämmalow*, *Karow*, *Kerow*, *Leppikow*, *Mattow*, *Menow*,

Narruskow, Oijow, Puksow, Ziugow, Zängow, Tichanow, Tennow, Tolmow, Wanckow, Warow, Warunow, Willakow, Woikow.

17. **-(i)ng**: umbes neljandik *ing*-lõpulistest perekonnanimedest sisaldab lisanime tüvevokaalina *i*-d: *Harging, Holsting, Hüssing, Jürring, Kesling, Korwing, Krabbing, Kütting, Lauring, Lätting, Mening, Ootsing, Pading, Parring, Pinding, Prehning, Punning, Röbing, Rootsing, Sultsing, Tanning, Terreping, Tibbing, Wahhing, Wikking*. Puhas, *u*-le liituv *ng*-lõpp on siiski vaid ühes nimes: *Wössung* (< *Võso*). Lisanime tüvevokaaliga mitte arvestav *-ing* oli Helli jaoks üks keskseid nimetuletuse vahendeid, arvukuselt *-sk* ja *ow*-iga võrdväärne. Selle alarühma nimedest on tänapäeva Eestis säilinud näiteks *Hansing, Härasing, Janikesing, Kalling, Kiriling, Konsing, Kristowing, Liming, Musting, Obring, Parming, Puksing, Raudsepping, Runing, Rusing, Saksing, Zupsing, Talliwätsing, Tensing, Tiggasing, Toding, Tolsting, Wätsing*. Kuigi Heller oli lõpu *-ing* kasutamisel ilmselgelt mõjutatud teistest keeltest, tuleb siinkohal siiski arvestada *ng*-tuletusliite võimaliku toetava taustaga. *ng*-liide on küll tänapäeva eesti kirjakeeles väheproduktiivne, kuid võru keeles on selle kasutatavus suurem: *hainang* 'heinaaeg', *muting* 'viga, rike', (*päävä*)*nõsõng* '(päikese) tõus', *nüssäng* 'lüpsiaeg', *palang* 'põleng', *sulõng* 'veesulg, pais' jt, vrd ka saksa laensõna mugandamisest: *Teppich* > *tepping* 'vaip' (VEV). Otseselt *ing*-nimelõpu võõrkeelsetest eeskujudest võis olla määrav germaani keelte, eriti alamsaksa ja selle lähimate sugulaskeelte *-ing* ajaloolises tähenduses 'kellegi järeltulija', nagu perekonnanimes *Nolting* 'Nolte poeg, Nolte järeltulija' (DLF: 313). Hellerile tuntud paralleeliks võis olla ka läti isikunimedes ülisage deminutiivsufiks *-iņš*, mida läti vanas kirjaviisis kirjutati kujul *-ing*, nt *Behrsing* (Bērsiņš).
18. **-sing**: lisanime ja nimelõpu kombinatsioonis (nt *Warres|ing*) tekkinud *-sing* osutus sobivaks ka *s*-i mitte sisaldava lisanimega liitmiseks: *Jagosing, Karosing, Parmosing* (< Jaago, Kaaro, Parma).
19. **-ding**: arvukatele Parma lisanimega suguvõsadele tuletati nime-seeria, kuhu kuulusid peale nime *Parming* ka *Parmsing* ja *Parmading*.

3.3. Sõnalist formanti liitvad nimed

Vokaallõpulisel või konsonantlõpuliseks lühendatud lisanimele liideti täistähenduslik sõna, mis perekonnanime osana ei ole siiski liitsõnaosis, vaid nimeformant³. Kõik viis kasutatud sõna ja üks tekkinud kombinatsioon olid saksakeelsed, seega olid tekkinud perekonnanimed hübriidnimed. Suurematesse näiteloenditesse (1–3) on valitud nimed, mis on Eestis tänapäevani säilinud.

1. **-son:** *Adamson, Ewertson, Hanson, Heringson, Härmsen, Härsson, Hüsson, Jaansson, Jagoson, Jonasson, Karpson, Kaurson, Kirrotson, Klimson, Konson* (< Konsa), *Krigulson, Kustawson, Kütsson* (< Kүүdse), *Lipson, Narrusson, Paapson, Parmasson, Parmson, Parson* (< Pari), *Pedoson, Pedson, Pentson, Pintson, Pukson, Punnisson, Punson, Raudson, Rõpson* (< Rõõbi), *Sabbalson, Sakson, Sultson, Soeson, Solnson, Zupson, Tenson, Terrepson, Tilkson, Türkson, Urtson, Waltson, Warrusson, Wikson, Willemson, Wätson* (< Vätsä). Tervikuna on formandiga *-son* moodustatud rühm Rõpina perekonnanimede hulgas kõige suurem.
2. **-mann:** *Arripmann, Harkmann, Jagomann, Kaarmann* (< Kaaro), *Keertmann, Kellmann, Kesselmann* (< Kesli), *Klimann, Kokmann, Kårtmann, Kütmann, Lilmann, Lindmann, Liiskmann, Mårtmann, Naggelmann, Otsmann, Paalman, Puksmann, Parmmann, Pedmann, Pintmann, Punmann, Rõpmann, Saksmann, Sepmann, Simulmann, Sokmann, Suurmann, Ziugmann, Zupsmann, Zångmann, Tensmann, Tolmann* (< Tolmo), *Tootsmann, Treumann, Waarmann, Wickmann ~ Wikmann.*
3. **-berg:** *Adoberg, Häidberg, Hansberg, Jagoberg, Karlberg, Klimberg, Konsberg, Kunberg, Lamberg, Lemberg, Narrusberg, Oinberg, Rõberg* (> Rүүberg), *Siilberg, Silaberg, Tannberg, Tensberg, Wõssoberg.*
4. **-bek ~ -beck** 'oja': *Häidbek, Kirrutbek, Kliimbeck, Menbek, Narbek, Narrusbeck, Oinbek, Ritsbek, Siilbek, Soebek, Tensbek.*
5. **-baum** 'puu': *Raudbaum* (< Raudsepä), *Siilbaum* (< Siila).

³ Perekonnanimedes rõhutab liidetud sõna lihtsalt kogu nime kuulumist sellesse nimeliiki, mingit uut tähendust (nt „kelle poeg?“, „missugune mägi?“) selliselt kombinatsioonilt ei oodata.

6. **-dorw**, vrd *Dorf* 'küla': *Häidorw*, *Kiudorw*. Tegelikult liideti lisanimele ühel juhul *-orw* ja teisel vaid *-rw*.

Kokkuvõtlikult on lisanimede osadest ja liidetud osadest moodustunud tajutavalt saksakeelsed sõnad *-kind* 'laps', *-land* 'maa', *-sing* (verbi *laulma* tüvi), *-ding* 'asi' ja *-dorw*, vrd *Dorf* 'küla'. See, et tuletusmängus midagi selletaolist tekkis, näib olevat olnud nimede väljamõttelejale meeleepärane.

3.4. Muud võimalused perekonnanimede loomiseks

Eri perekonnanimede loomisel kasutas Heller aluseks võetud lisanimede häälduslikke ja kirjpildivariante (allonoomie): *Hiwask* ja *Iwask*, *Lima-* ja *Klima-*, *Mället-* ja *Mält-*, *Pent-* ja *Pint-*, *Zern-* ja *Zirn-* jt. Sellist varieerimist esineb Helleril siiski suhteliselt vähe. Tuleb rõhutada, et osa sama algnime lähedasi mugandusi oli allonoomidest erinevateks kirjalikeks lisanimedeks kujunenud juba enne perekonnanimede panemist, nt *Iwandi* ja *Iwaski*, *Pede* ja *Pedo*, *Terrepi* ja *Terreski*.

Helleri nimetuletuse üks läbiv omapära on lisanime lühendamine. Mõnikord on seda tehtud kõigi tuletiste puhul, nt lisanimest *Urgawa* on saadud ainult tüve *Urga-* ja nimelõpu ühendeid: *Urgand*, *Urgar*, *Urgard*, *Urgarz* ja *Urgask*. Kohanimest *Soharra* (Soohara) on saadud ainult *Sohavõi* *Sohha-* ja nimelõpu ühendeid, välja arvatud *Sohard*, mis oletatavasti andiski tõuke lühenenud tüve tajumiseks: *Sohar|d* > *Soha|rd*. Enamasti on täieliku ja lühendatud tüvega variantide loomine lihtsalt aidanud erinevate nimede hulka kasvatada. Pikkade lisanimede puhul on lühendamine siiski valdav. Lühendatud lisanimele on lisatud nimelõpp: *Hawaka|ts* (< *Hawakarri*), *Hindri|ts* (< *Hindriku*), *Hämmal|ow* (< *Hämmälase*), *Janik|son* (< *Jaanikese*), *Krigu|ts* (< *Kriguli*), *Lep|mann*, *Leppi|sk*, *Leppi|ts*, *Lep|son* (< *Lepikese*), *Lista|r*, *List|mann* (< *Listaku*), *Mäl|berg*, *Mäl|mann* (< *Mäleto*), *Pärk|ow*, *Pärk|mann*, *Pärk|son* (< *Pärkäjä*), *Rauda|sk*, *Raud|mann* jt Raud-algulised perekonnanimed (< *Raudsepä*), *Rits|ing*, *Rit|son* (< *Rits'ka*), *Serba|sk* (< *Serbagu*), *Sohha|sk* (< *Soohara*), *Sõuka|nd* (< *Sõukõsõ*), *Warre|nd* (< *Warresse*) jpt.

3.5. Kompleksse struktuuriga nimed

1. Mitut lõppu ja formanti sisaldavad nimed. Hingeloendite nimede järjekorrast on vahel näha, et perekonnanimesid on tehtud juba valmis saanud nimesid edasi tuletades: *Häid|berg|son*, *Häide|sk|ow*, *Parma|k|son*, *Puksa|nd|ow*, *Sila|ts|ing*. Silmatorkavam alarühm nende hulgas on *-man(n)son*: *Häid|man|son*, *Hör|man|son*, *Lep|mann|son*, *Par|man|son*, *Ped|mann|son*, *Raud|mann|son*, *Sil|man|son*, *Wik|mann|son*, *Woik|mann|son*.

2. Mitut lisanime sisaldavad nimed. Nende loomisel võisid eeskujuks olla mitut pärisnime sisaldavad rahvapärased lisanimed, nagu *Talli|wätsa*, ja liitsõnalised lisanimed, nagu *Karp|seppa*. Ka mõned ühest isikunimest saadud lisanimed olid pikemad, leidus koguni neljasilbilisi, nt *Hawakarri*.

Semantiliselt oli seda tüüpi nimede aluseks peamiselt sama isiku mitu lisanime. Vahel tuleb see välja Helli personaalraamatust, nt *Raudseppa od. Kütti Mikko Josep* sai perekonnanime *Raudkütt* (PR: 22, L 104). Nimi *Silanarrusk* anti Naruski Mihkli järeltulijatele, kelle perenimi (*Gesinde-name*) oli Siila. Naruski juurde märgitud lisanimi *Tilgo* jäi perekonnanimes kasutamata (PR: 156, L 342). Mõnel juhul on aga tegu lisanimede ajaloolise järjendiga. Nimelt elas aastatel 1722–1803 Siila Ivaski Juhan (EAA.1865.2.70/12:5, L 5), kelle isa võis olla 1738. aastal mainitud *Kassako Sila Iwasck* Pääsna külas (EAA.567.3.191:52, L 71p). Juhani lastele pandi perekonnanimi *Sil|iwask*. XIX saj alguses elas see suguvõsa juba Süvahavval ja neid pandi mõisakirja lihtsalt *Iwaski* lisanimega. Samasugune nimetamisviis oli sealkandis säilinud 1990. aastatel: külakeeles Ivaski, ametlikult Siil-ivask.

Nimelõppe ja formante mitte sisaldavate liitnimede loetelu on järgmine: *Hark|narrusk* (< Hargi + Naruski), *Häid|hüss* (< Häide + Hüssi), *Häid|rits* (< Häide + Ritska), *Höra|wikk* (< Hööra + Viki), *Kaar|jask* (< Kaaro + Jaaska), *Kal|häid* (< Kalle + Häide), *Karo|punn* (< Kaaro + Punni), *Kiis|häid* (< Kissa või Kiisla? + Häide), *Kissa|kress* (< Kissa + Krõssi), *Kons|wikk* (< Konsa + Viki), *Krigul|wik* (< Kriguli + Viki), *Kriis|kütt* (< Kriisa + Küti), *Libbo|kunn* (< Libbo? + Kunni), *Lokko|wikk* (< Lokuta + Viki), *Möldre|holst* (< Möldre + Holsti), *Narrus|trang* (< Naruski + Trangi), *Puksa|wikk* (< Puksa + Viki), *Raud|kütt* (< Raudsepä + Küti), *Sila|narrusk* (< Siila + Naruski), *Sil|iwand* (Siila + Ivandi), *Sil|iwask* (< Siila + Ivaski), *Tammo|kunn* (< Tammistu + Kunni), *Wer|wikk*

(Verevä + Viki). Nt Tooste küla Viki talus pandi korraga kolm seda tüüpi perekonnanime (PR: 110, L 258). Tavapäraseks on kujunenud komponendiks oleva lisanime lühendamine.

3. Mitut lisanime ja nimelõppu sisaldavad nimed. Nende hulka kuuluvad *Häid|jonas|ing* (< Häide + *Jonase*), *Höra|woik|ow* (< Hööra + Võika), *Juus|war|d* (< Juusa + Vaara), *Kaar|häid|ing* (< Kaaro + Häide), *Kar|otsi|ng* (< Kaaro + Oodsi), *Kir|häid|ing* (< Kirota + Häide), *Kont|häide|k* (< Kontka + Häide), *Krist|zern|ing* (< Kristova + Tserna), *Leppi|karo|w* (< Lepikese + Kaaro), *Meni|warres|k* (< Meeni + Varõssõ), *Nar|obr|ing* (Naruski + Obre), *Puks|lom|ing* (< Puksa + Loomussõ), *Raud|häid|ing* (< Raudsepä + Häide), *Raud|leppi|ts* (< Raudsepä + Lepikese), *Raud|mak|ind* (< Raudsepä + Makõ), *Sör|punni|sk* (< Sõra + Punni), *Tolm|wäts|ing* (< Tolmo + *Wätsa*). Osa seda tüüpi nimesid võib olla loodud nii, et juba valmis nimele, nt *Woikow*, *Ootsing*, *Zerning*, *Obring*, *Leppits* ja *Wätsing*, on ette lisatud teine lisanimi (lisanimelühend). Väärrib märkimist, et kohalikus keelekasutuses eristuvad liitunud lisanimede piirid tänapäevani. Nii nagu [siil-ivask], on ka [kaar-ootsing] kohalik hääldus Mehikoormas, kuigi nime kirjepildist *Karotsing* võiks tajuda *tsing-* või *ing-*lõppu.

4. Räpina lisanimede päritolust

Eesti perekonnanimeraamatu (EPNR) koostamise käigus analüüsiti neid lisanimesid, millest on saadud vähemalt üks vähemalt 30 kandjaga perekonnanimi. Mõned raamatu käsikirjas leiduvad perekonnanimed on Räpina kihelkonna omad vaid riivamisi – need on nimed, mida on pandud ka mitmes muus kohas. Praegu on käsitletud kokku 82 tüüpiliselt Räpina, sh Räpina lisanime (mõne käsitluse autor on Udo Uibo, Marja Kallasmaa, Mariko FASTER või Enn Ernits). Esitan alljärgnevalt valiku tüüpiliselt räpinapärase lisanimede etümoloogilistest seletustest, milleni jõuti selle töö käigus.

Lisanime hääldus on esitatud märksõnana sellel kujul, nagu see esineb Räpina kohanimes ja rahvapärase suulise lisanimena. Kadunud lisanimi on antud kursiivis vanal kirjalikul põhikujul. XVIII saj lõpu ja XIX saj alguse Räpina mõisate hingeloenditele pole lühiduse huvides viidatud, sest see materjal on olulisem perekonnanimede kujunemise loos ja seda saab Eesti perekonnanimeraamatu kaudu hiljem kasutada.

Küll aga olen lisanud teksti sisse lisanimede algse kujunemise näidete allikaviited.

Haavakari. Lisanimi säilis perekonnanimes Havakar, mis suri Eestis välja alles hiljuti. XIX saj alguse hääldus on varieerunud: [haavakari] ~ [aavakari] ~ [havakari]. Allikatest ilmneb, et see nimi kuulub inimese isanimede ritta: 1738 Aravul *Lassare Hawa Karro Mick dito Hans* ja Mehikoormas *Socka Hawa Kari Paap*, 1731 vastavalt *Hawekary Peter Mick* ja *Soka Hawakarj Paap* (EAA.567.3.190:111, 113, L 110p, 112p; EAA.567.3.191:64, L 83p). Võrreldavatest vene õigeusu eesnimedest on lähim *Avvakir* (*Аввакiр*), mis lihtsustunult esineb enamasti ühekordse *v*-ga: *Авакiр* (Petrovskij 2005: *Аввакiр*). Küsimusi tekitab vaid, kas laenulises lisanimes võisid vahetusse minna järelosise vokaalid **-kira > -kari*. Teise hüpoteesi järgi koosnes Haavakari lisanimi kahest nimemugandusest: **Kaari* ~ **Kaaro* – vn *Gavril* (*Гавриил* = *Gabriel*) ja **Haava* ~ **Hava* omakorda kunagise **Kaari* isanimena. 1582–1592 Toostes revisjoni kantud *Jak Hawapoik* ~ *Chawapoik* (PA II: 336, 433) kandis sama isanime. Seda võib võrrelda eesti sõnaga *haab* : *haava*, kuid tõenäolisemalt on seegi lääneveneliku eesnime hüüdvorm⁴ *Hava* (*Хáва*), mis muutuse ($\phi > x$) kaudu võiks olla saadud ristnimest *Fabius* (*Фавиуи*) (Superanskaja 2010: 42, 342). EPNRis on Räpina ainunimi⁵ *Havakats* ~ *Haavakats*.

Heeringe. *Heering* oli Põhja-Räpinas veel XVIII saj eesnimi. Perekonnanimede *Hering* ja *Heringson* saanute vanaisa *Agalicko Hering* (u 1693–1783) ei kandnud just väga haruldast eesnime, veel 1795. aastal leidis sama nime ka keskeas meestel. Kõige varajasem maining on *Herrig ein Fischer* 'Herrig, kalamees' 1627 Kasaritsas (Rev 1627: 89). Samast eesnimest kujunenud perekonnanimede hulka võib kindlasti liita ka Urvaste mõisas pandud nime *Herik* (ka *Heerik*), 1816 talupere *Heeringe Maddis* (EAA.1865.2.132/13:10, L 10p). Eesnimes on arvatavasti säilinud Lõuna-Eestisse XIII saj jõudnud keskaegne saksa nimi. Selle populaarsuse püsimisele võis kaasa aidata XVII saj Rootsi kaudu tuttavaks saanud ja

⁴ Märgin terminiga *hüüdvorm* nimekujusid, mis on levinud peamiselt suulises kasutuses ning mis on ametliku isikunime alusel tekkinud sekundaarsed hüüdnimed, aga mida hüüdnimedeks nimetades võib ehk jääda mulje, et need tekivad igale hüütavale individuaalselt. Soovin sellega rõhutada, et hüüdvormid on keeles valmis kujul olemas. Vene isikunimesüsteemis on see eriti selgelt näha. Hüüdvorm võib olla hellitav (= hellitusnimi), aga ei pruugi.

⁵ Ainunimi on ainult ühes kihelkonnas pandud perekonnanimi.

vanema nimega samastatud *Erik*. Iseenesest samuti germaani nimi *Erik* (sks *Erich*) ei sisaldanud ka arhailisel alggermaani kujul *h-d*: *ēra + *rīhhi* (DLF: 203). See-eest tänapäevanimele Harald vastav alggermaani *harja + *walda* andis keskaegsel Saksamaal *Hering-* ja *Häring*-tüüpi nimesid, vrd nt kohanimed *Herrig* Põhja-Reinimaal, *Herringen* Vestfaalis (DLF: 292–293) ja *Heringhausen* Põhja-Hessenis. Põhja-Saksamaa hansalinnade regioonis esines see nimi pigem kujul *Haring* (DLF: 277), kuid just Vestfaalist lähtus teatavasti oluline osa XIII saj Liivimaale suundunud kolonistidest. EPNRi pääseb *Heering* ~ *Hering* mitmel pool pandud ja erinevat algupära perekonnanimena, kuid nt *Heeringson* on Räpina ainunimi.

Häide. Räpinas põlist Häide lisanime on kirjutatud peamiselt *Heide*. 1638 on seda lisanime leidunud Kõnnu, Raadama ja Jaama külas, seejuures on *Heide* kõrval kasutatud ka pikemat kuju *Heidlich*. 1627 on samades külades kasutusel lisanimi *Heidelick* (Rev 1627: 69, 70; Rev 1638: 264, 266, 268), vrd Hargla kihelkonna talunimi *Heitliku*. Räpina vanimad nimekujud on siiski *Heido Pawell* Raadamal ja *Heide Lauritz* Räpina (Jaama) külas (Rev 1601: 17, 19). Häide lisanime päritolu kohta on kaks tõenäolisemat oletust. Esiteks, XVII saj alguse nimekuju vihjab tugevalt kaheosalisele germaani nimele *Heidenreich*, millel põhinevad saksa perekonnanimed *Heidel*, *Heiderich* jt (DLF: 284). *Heiderich* või selle nime lühemad vormid võisid tulla kasutusele keskaegses Eestis. Teiseks, kui XVII saj alguse kirjapanekud sisaldavad eestipärast *lik*-sufiksist, siis võiks kehtida Julius Mägiste oletus, et *Eido* (*Heido) on muinasaegne eesti isikunimi, vrd XVI saj *Jan Ejtopoik* ja XIV saj *Aythe* (Stoebke 1964: 15, 18). Eesti kohanimeraamatus on seda hüpoteesi toetanud Marja Kallasmaa *Häidaste* külanime ja *Eidapere* mõisanime korral. EPNRis on *Häidberg* kui Räpina ainunimi.

Härso. Põline lisanimi ilmus XVII saj kahes kohas: Veriora külas 1625 *Horsa Pap*, 1627 *Herscha Pap*, 1638 *Hersewatz Pap*, Meerapalus 1638 *Herse Hansz*. 1638 esines seda lisanime ka Haaslavas. (EAA.567.3.190:10, L 9p; Rev 1627: 72; Rev 1638: 226, 258, 278) Nähtavalt sama lisanime sisaldab Torma Võtikvere talunimi *Ärsukese*. Valdek Palli võrdlus Wiedemannil esineva vana mehenimega *Eers* : *Eersu*, mida seatakse vastavusse nimega *Erich* (PTK I: 288), võib olla sobiv, kui oletada, et Räpina *Härso*-lisanime *h-* on sekundaarne. Võrdluseks: teine Räpina vana eesnimi *Heering* seostub samuti nimega *Eerik*. Kõrvutuses vene õigeusu nimevaraga

äratab siiski tähelepanu kalendrinime *Jeferi* (Елеферий) hüüdvorm *Фѣруа* ~ *Фѣруо* (Superanskaja 2010: 331), millest nii läänevenelikus kui ka lõunaeeslises muganduses võiks olla tekkinud *h*-ga algav variant, vrd vene ja ukraina perekonnanimi *Heršov* (Хершов). EPNRis on artikkel perekonnanimest *Härsing*, mis on Räpina ainunimi.

Jõksi. Räpina Jõksi lisanimi pärineb Pahtpää ja Kahkva külast. 1795 kirjutati seda Pahtpää *Jeeksi* ja Kahkvas *Jexi*, 1731 Pahtpää *Jekse*, 1688 Pahtpää *Jäxe*, Kahkvas *Jaxe* ~ *Jagβα*, 1670 Kahkvas *Jäxe*. (EAA.567.3.190: 60, L 58p, SRA 1688: 202, 212, 257, 264, 1 199p, 209p, 254p, 261p; Roslavlev 1975: 28). Võrumaal ka Kanepis levinud Jõksi lisanimi põhineb tõenäoliselt vanal eesnimemugandusel, mille alus on *Jakob*, õigeusu variandis *Jakov*. Räpinas talletatud XVII saj kirjapiltidest võib välja lugeda häälduste **jaks* ja **jeks* variantsust. Võrdluseks võib võtta vene nimed *Jakša* (Якша), *Jakuš* (Якуш) < *Jakov* ning Petserimaa Jõksi küla (vn *Jekšino* (Екшино)) varasema nimevariandi *Якушева* (1790) (EKNR: Jõksi²). Perekonnanimi *Jõks* on peale Räpina pandud veel kahes kohas, kuid mujal võib see olla teistsugust algupära.

Kiisla. Räpina ja Võnnu kihelkonnas tuntud lisanimi on hakanud levima Mehikoormast, kus 1625 pandi kirja *Kiβla Jann*, 1627 *Kysly Jann* ja 1638 *Kiszlj Jan* (EAA.567.3.190:8, L 9; Rev 1627: 68; Rev 1638: 260). Talupoja lisanimi pärineb kas otseselt vene keele omadussõnast *кислый* 'hapu' või (kaera)kiisli võrupärasest nimetusest *kiisla*, mis on samuti vene laensõna (< *kicель*) (Must 2000: 97–98). Paralleele võib tõmmata ka Tveri ja Pihkva murde sõnaga *kisseljai* (киселяй) 'loid, halb inimene', 'nutune laps' (Dal' 1955: кисель). Vene keeles on sõnapesa aluseks väga suure esinemissagedusega perekonnanimele *Kisseljov* (Unbegaun 1995: 154, 313, 347). EPNRi *Kiisler* ei ole aga algupäraselt Räpina nimi: Helme kihelkonnas panduna on sellel ka teistsugune algupära. Siiski, Kiisleri nimekuju on osaliselt üle mindud Mehikoorma suguvõsaski, kus algkuju oli *Kiislar*.

Kontka. 1731 olid Toostes peremehed *Konka Michl Jahn* ja *Konka Micko Peep* (EAA.567.3.190:120, L 119p). Sama lisanime kandja Toostes pandi kirja 1625 *Kondteken Jahn*, 1627 *Kondeka Jahn*, 1630 *Kondke Jahn*, 1638 *Konka Jan* (samast: 13, L 13; Rev 1627: 71; Roslavlev 1975: 24, Rev 1638: 266). Vanim maining on *Kontko Mert* (Rev 1601: 18). Kõige usutavamalt on *Kontka* mugandus vene õigeusu nimest *Конон* (Конон), samast eesnimest lähtub Ida-Soome *Kontkanen* (Sukunimet 1992: 216).

Näib, et lisanime pikemale variandile vastab ka venelik hüüdvorm *Kondeika* (Кондѣйка). Selle taga võib olla harva esinev *r*-häälikuta õigeusu nimi *Kandid* (Кандид), kuid mugandus on kokku käinud ka tavalise eesnimega *Kondrati* (Кондратий) (Petrovskij 2005: *Кандид*, *Кондратий*, *Конон*; Superanskaja 2010: 149). Võimalik, et suhteliselt vana Räpina lisanimi tuleneb hoopis läänekristlikust germaani nimest *Konrad*, mille segunemine nimega *Kondrati* (< kreeka *Kodratos*) on olnud piirialadel tavaline. *Kontkar* on EPNRis Räpina ainunimi.

Krõssi. Lisanimi kirjapildiga *Kressi* (XX saj hääldus [krõssi]) tuli kirjalikku kasutusse Lokuta külas XIX saj alguses. Õieti esineb see esimest korda just Helleri personaalraamatus Raudsepä talude elanike kõrvalnimena (PR: 22, L 104). Aleksandra Superanskaja (2010: 154) seob hüüdvormi *Krõss* (Крысь) jt lähedased variandid õigeusu ristnimega *Hrisanf* (Хрисанф < *Chrysantus*). EPNRis on perekonnanimi *Kress*, mida peale Räpina on ka mujal pandud, kuid seal on see teist algupära.

Kriguli. Krigul oli Räpinas eesnimi-isanimi XVII–XVIII sajandil. 1731 oli Kurõküläs *Tilla Krigula Jack* ja Nahal *Lude Krigola Willum* (EAA.567.3.190:71, 73, L 68p, 70p). *l*-i sisaldavat vana lõunaesti eesnime *Krigul* võib kõrvutada vene ja läänepoolse idaslaavi hüüdvormidega *Gregolja* (Грегóля), *Grigalka* (Григáлка) ja *Gribal'* (Грибáль) (Superanskaja 2010: 91–92). Algnimi on kanoonilise eesnime *Gregorius* õigeusu kuju *Grigori* (Григорий). EPNRis on *Krigul* Räpina ainunimi.

Mäleto. Võukülale ja Leevakule tüüpilist lisanime leidis kõige varem Võuküläs: 1601 *Melthe Pawell*, 1627 *Melleto Mick*, keda on nimetatud venelaseks, 1638 *Melotta Mick*, 1731 *Mellete Marti Peter* ja *Immakese Melete Jaack* (Rev 1601: 16; Rev 1627: 70; Rev 1638: 272; EAA.567.3.190:89, L 88p). Lisanime päritolu kohta on kaks hüpoteesi. Lihtsam seletus on pärinemine vene õigeusu eesnimest *Meleti* (Мелѣтій) või *Mileti* (Милѣтій), mõlemale vastab hüüdvorm *Melet(a)* (Мелѣм(a)), ehkki *Meléxa* on tavalisem (Petrovskij 2005: *Мелѣтій*, *Милѣту*; Superanskaja 2010: 199). Alternatiivse seletuse kohaselt võiks *Mäleto* lisanime sisaldada Võnnu Mäletjärve küla vähemalt keskaegne nimi (1586 *Maliterwe*, 1627 *Melk Jerwe kuella*) – kohanimi, mida Jaak Simm on võrrelnud isikunimedega *Melity*, *Melitty*, *Melet* ja *Melete* (EKNR: *Mäletjärve*). Vormiliselt sobib *Mäleto* läänemeresoome omanimedede hulka juhul, kui siin esineb kesksõna liide **-ttu* ja esikomponent *Mäle-*. Võimalik, et *Mäleto* lisanime lühendamine perekonnanimedega

loomisel toetus mälestusele isikunimest *Mäll*. Wiedemanni sõnaraamatus mainitud mehenime *Mäll* omastavakuju on kirjapildi mõjul *Mällo*, aga nt Sangaste Lauküla XVI sajandist peale jälgitav talunimi on suulises kasutuses *Mälu-Oti* (vrd 1588 *Melo Czym*, PA I: 239). Kuigi vana mehenime *Mäll* peetakse enamasti keskaegseks *Melchiori* muganduseks, võiks *ttu*-tuletise **Mälettu* olemasolu näidata, et ka läänemeresoome isikunimedede hulgas esines **mäle*-osist. Kahjuks on seda vanade kirjallike allikate põhjal väga raske eristada palju tavalisemast *meel*-osisest. Kas **mälu* või **mälö* isikunimedes on tuletis **mäle*- põhjal ning kuidas seostuvad *meel* ja *mäletama*-verb, see vajab põhjalikumat lahtikirjutamist uute avastuste valguses, mida on tehtud läänemeresoome häälikuloo uurimisel. EPNRis on Räpina ainunimed *Mälberg* ja *Mälton* (*mäleto* > *mälto* + *-n*).

Parma. Lisanime pärinemist saab hästi jälgida vanas Kuuksi külas, kus sellest on kujunenud ka omaette väikeküla nimi. Kirjalikud mainingud ei varieeru: 1670 *Parma Habsali Mert*, 1731 *Parma Mick* (Roslavlev 1975: 28; EAA.567.3.190:52, L 50p). *a*-lõpulisena põhineb see lisanimi tõenäoliselt vene eesnime *Parmjon* (Пармѣн) laenatud hüüdvormil *Parma* (Парма) (Petrovskij 2005: Пармѣн). Kuigi räpina keeles on esindatud *a*-mitmus ja *.parma* võiks olla ka mitmuse genitiiv sõnast *parm*, ei ole sõnast pärineva lisanime seletus siin usutav. Ka lisanimi ise hääldub vähemalt tänapäeval teises vältes. EPNRis on *Parman* ~ *Parmann*, hingeloendite järgi on tegu Räpina ainunimega, kuid tegelikult on see siiski ka Harjumaal tekkinud perekonnanimi.

Rikandi. 1731 oli see lisanimi Nulga külas kirjakuju *Rickande*, kõige varasemad samas külas olid 1601 *Rikant Peter* ja 1627 *Rickannndt Thomas* (EAA.567.3.190:97, L 96p; Rev 1601: 19; Rev 1627: 70). Kambja Veskimõisa Poka küla kunagist talunime *Rekandi* ja selle alusel saadud perekonnanime *Rekand* võiks pidada sama nime variandiks. Germaani nimel *Richard* (< **Rīkaharduz*) põhinev *Rikand* oli Eestis tavaline mehenimi XVI saj, nt Halliste kihelkonnas Naistevalla külas elasid 1587 *Alawe Rikand* ja *Weikene Rikand* (PA IV: 231). Eduard Roos (1961: 350) on isikunime *Rikand* pidanud juba muinasaja lõpusajanditel germaanlastelt laenatud nimeks. Juhul kui see tõesti on nii, pidi kasutajate teadvuses läbi keskaja säilima *Rikandi* tunnetamine *Richardi* ristiusustamiseelse variandina, sest üldiselt kadusid muinasaegsed läänemeresoome isikunimed XV saj II poolel eestlaste hulgas käibelt. Hingeloendite järgi on perekonnanimi

Rikand ~ *Rikkand* Räpina ainunimi, kuid personaalraamatute järgi ehk kiriklikus liinis pandi seda nime ka Põlva ja Puhja kihelkonnas.

Rumaski. See lisanimi kujunes Räpinas XVIII saj. Väike-Veerksu Rumaskite esiisa oli 1731. aasta kirjas kui *Lapi Romusch*, pops Kahkva külas, kes oli tulnud 25 aasta eest Venemaalt ja võtnud kohaliku naise (EAA.567.3.190:82, L 81p–82). Lisanimi põhineb patronüümil, mis omakorda on olnud ristinime *Roman* (*Ромán*) venekeelne deminutiiv *Romaška* (*Ромáшка*) (Superanskaja 2010: 271). XIX–XX saj setode nimevaras oli see hüüdvorm *a*-line: *Ramask* (Aabrams 2013: 258 ja samas teoses Hurda materjalide hulgas lk 116). *Rumask* on Räpina ainunimi.

Rämmäni. Lisanimest-perekonnanimest kasutati XX saj lõpus vaid sellist omastavakuju, kuid XVIII–XIX sajandi vahetuse hingeloendites leidub nii *Rämmäni* ~ *Remmani* kui ka *Rämmä* ~ *Remma* omastavakuju. Ka Rämmän (nii nagu Rumask) oli XVIII saj ja varemgi eesnimi. Kuuksi külas sama perekonnanime saanute vanaisa oli *Nietzko Remmen* ~ *Remman* (u 1707–1796). Leevakul leidub 1688 *Zerna Remman*, 1731 *Zerna Remman Peter*, Meerapalus leidub 1731 *Kayo Remma Mick* (SRA 1688: 264, L 261p; EAA.567.3.190:91, 117, L 90p, 116p). Eesnime lähtenimi pole selge. Sama ajajärgu nimedest võiks vene keele *a*-line *Roman* *[ramán] muidugi kõne alla tulla, vrd 1638 Väike-Veerksus *Ramana Ein Rusze*, 1731 Aravul *Kücka Roman Michail* (Rev 1638: 276; EAA.567.3.190:111, L 110p), ka XX saj seto traditsioonis *Ramask*, *Rammañ* < *Roman* (Aabrams 2013: 258). Räpinas on ka mõned teised alguses tagavokaalsed nimed muutunud eesvokaalseteks, nt *Tsüpsä* (vanem kuju *Tsupsa*). Kui aga võrrelda seda Wiedemanni sõnaraamatus esineva Tartu keeleala mehenimega *Rämmäl* : *Rämlä*, siis sobib ehk paremini oletus vanemast germaani nime mugandusest, mille esisilbis oli juba keskalamsaksa keeles *e*, vrd eesnimel põhinevaid saksa perekonnanimesid *Remke*, *Remme*, *Rommel(e)*, germaani nimede *Rembert*, *Reinbrecht*, *Rembold(t)*, *Reinhold* jt vanu hüüdvorme (DLF: 493). Pigem eesnimest kui puunimetusest *remmel(gas)* kujunenud lisanimi esineb juba XVI saj dokumentides, nt 1584 *Remel Thomas* Viljandimaal (PA IV: 165). Nimekuju *Rämmän* võib olla kujunenud vanema eesnime ühendamisel ida poolt tundma õpitud eesnimega *Roman*. EPNRi pääsevad sageduse alusel Räpina ainunimed *Rämmän*, *Rämmar* ja *Rämson*.

Siila. Teated lisanime kasutusest Pääсна külas pärinevad 1670. aastast – *Siela Peep*. Varem oli see lisanimi olemas Väike-Veerksu külas: 1630 *Syla Mert*, 1625, 1627, 1638 *Silla Merdt* (*Mart*) (Roslavlev 1975:

26; EAA.567.3.190:12, L 12p; Rev 1627: 73, Rev 1638: 276). Lisanimi põhineb kõige tõenäolisemalt vene õigeusu eesnimel *Сiла* [siila], mis on olnud kasutusel iseseisva kalendrinimena ning rohkem tuntud eesnimede *Selivan* ja *Silvan* mugandusena. Kreekakatoliku nimekalendris olevate nimede peamine alus on kreeka *Silvanos* (lad *Silvanus*) (Petrovskij 2005: *Селивiн, Сiла, Силiн, Сильвiн*; Superanskaja 2010: *Сiла*). XVIII saj väga levinud *Siila* lisanimi võib olla Räpina ka korduvalt tekkinud, vrd nt Venemaalt tulnud talupoja nimi *Pilli Silat* (1731 Veriora külas), millele vastab ilmselt ristinimi *Silanti* (*Силiнтий*), edasiarendus kalendrinimest *Silan*. *Siila* alusnimena (või ortodoksi nimede mõjul Siilaks teisenenud vanema nimena) võib olla ka keskaegne läänekristlik nimi⁶. EPNRis on Räpina ainunimed *Siilak*, *Siilbaum* ja *Siilivask* ning Räpina-Kullamaa nimi *Siilbek*.

Toode ~ Toodõ. Lisanimi oli XVIII saj elav eesnimi: 1738 Mehikoormas *Usti Tode ~ Ustje Todo*, Jõeperal *Nagla Agalick Tode*, Toostes *Hori Tode Peter*, Kahkvas 1795 *Parri Tode t. Katri* (EAA.567.3.191:40, 64, 65, 81, L 40p, 83p, 84p, 55p). Varasema perioodi lisanimena seda Räpina ei esine. Kui nt *Toots* on 1688. aasta maarevisjonis korduv eesnimi, siis *Toode* esineb vaid korra: *Silla Tode* Nulga külas (SRA 1688: 218, 268, L 215p, 265p). Räpina venelastel XVIII saj hästi tavalist eesnime kirjapildiga *Fedor ~ Födör ~ Tedor* ei saa kuidagi Toodega siduda, kuid vasteks võiks sobida Theodori läänekristliku kuju vene mugandus *Todja* (*Тодя*), vrd ka Theodotuse (vn *Федот*) hellitusvorm *Dotja* (*Дотя*) (Petrovskij 2005: *Теодор, Федот*). Kohaliku hüüdvormi tekkimise aeg näib olevat XVII sajand, kuid see vorm oli levinud ka mujal Võrumaal. Kõige usutavamalt on tegu palju vanema eesnime *Toots* põhjal tekkinud variandiga. *Tootsi* omakorda on Marja Kallasmaa EPNRi käsikirjas õnnestunult sidunud *Theodotuse* idakristliku kujuga *Федот* (Kallasmaa jt 2017: 935). Teine võimalus seletada eesnimede *Toode* ja *Toodo* päritolu on keskajast säilinud germaanipäraste nimede hüpokorism *Dodo*, saksa perekonnanimena ka *Dode*, mida on ajalooliselt kasutatud nt *Ludolphi* ja *Dietrichi* hellitusvormina (DLF: 173). EPNRis on Räpina ainunimi *Tooding* ja mitmes muus Lõuna-Eesti kihelkonnas pandud *Toode*.

Viia. Räpina lõunaosas seeria perekonnanimesid andnud lisanimi hakkas levima pigem kihelkonna keskosast. 1638 on Võukülas elanud *Wiha*

⁶ Fred Puss on juhtinud tähelepanu, et Edgar Rajandi on seostanud nimed *Sille*, *Silli* jt St Gillesiga (Rajandi, Dequeker 1981: 362).

Peter, keda on nimetatud venelaseks. 1638 on ka Ihamaru külas (Kanepi khk) elanud *Wiha Jurgen* ja *Wiha Pep* (Rev 1638: 272, 290). Mõlemas kohas on Viia nimi säilinud talunimena. Võuküla *Viia* varaseimad mainingud on 1625 *Woy Jack* ~ *Wya Jack* ~ *Wia Jack* ja *Wya Andreas*, 1627 *Weyba Jack*, 1630 *Wia Petter* (EAA.567.3.190:10, 13, 22, L 10, 13, 22; Rev 1627: 70; Roslavlev 1975: 24). Vanim maining on *Wiakes Hans* Pahtpää külas (Rev 1601: 15) – selles võib ära tunda *Viia nimekuju. Kõige usutavamalt võiks *Viia*-lisanimi põhineda muinasajast pärandunud isikunimel, mille tüvi kujul *viha- (Stoebke 1964: 105) näib olevat õige mitme vana kohanime aluseks üle Eesti, muu hulgas Urvaste kadunud külanimi *Wyasth* ~ *Wiast* ~ *Wihhaste* (vrd EKNR: *Hargi*, *Vihaso*, *Vihavu*, *Vihula*, *Viimsi*). Täienduseks tuleb mainida, et kui teise silbi *h* sellest nimest kadus, siis XVII ja XVIII saj kirjepiltides esinev *h* ei ole mitte arhailine nimekuju, vaid *i* pikkuse rõhutamiseks lisatud *h*. EPNRis on Räpina ainunimed *Vija* ~ *Viia*, *Vijand*, *Vijar* ja *Vijard*.

5. Kokkuvõte

Perekonnanimede panemisele Räpinas eelnes pastori Helli pühajaliku huvi talupoegade lisanimede vastu. 1816. aastal alustatud personaalraamatusse on teadlikult kogutud perede ametlikke ning suulisi lisa- ja hüüdnimesid. Personaalraamat ei dokumenteeris otseselt kõiki lisanimedest tehtud tuletisi, mis perekonnanimedeks pandi, ning neid on sinna kantud tagantjärele.

Kui läheneda Räpina nimetuletusele tuletamata nimede ja lühemate nimelõppude poolelt, siis selgub, et nimelõppudes kasutas Heller nii saksa, lõunaeesti kui ka vene keele vahendeid, sõnalistes formantides aga saksa keelt. Osa nimelõppudest oli juba enne olemas pikemates kohalikes lisanimedes. Mõni korduv nimelõpp polnud teadlikult valitud, vaid need hakkasid korduma lisanimede ja lühema nimelõpu liitumisel ning võeti siis kasutusele kui iseseisvad, keelemängulised nimelõpud. Nii kujunesid lisanimede lõppudest ja kohaliku keele *nd*-tuletussufiksist uued lõpud *-kind* ja *-land*. Kohaliku tuletussufiksi *-ng* kasutamine võis anda tõuke ka saksa keele jaoks arhailise *-ing* kasutuselevõtuks. Korduma hakanud lisanimelõppude ja lõpu *-ing* mõjul juurdusid omakorda *-sing* ja *-ding*. Lisanimele *rw*-d liites tekkis saksapärasena tajutav *-dorw*. *Mann*-formandiga nimesid edasi tuletades saadi iseloomulik nimelõpp *-mannson*.

Nimelõppe liites lühendas Heller lisanimesid oskuslikult. Ilmselt saatis kogu tegevust ka taotlus saada rütmiliselt kõlavaid nimesid, mis oleksid pikkuselt ja kõlalt sarnased eksootiliselt kõlavate lisanimedega, mida ta Räpinas oli tundma õppinud. Paljud pikemad Räpina perekonnanimed on liitnimed, mis sisaldavad kaht lisanime, sagedamini küll lühendatud segmente kahest lisanimest. Juba tuletatud lõpuga perekonnanimedele veel üht lisanime lühendust ette lisades saadi ka kolme komponenti sisaldavaid nimesid. Sageli vastab kolmele komponendile nimes siiski vaid kolm silpi. Ükski Räpinas pandud perekonnanimi pole pikem kui neljasilbiline.

Valik leidudest ja dilemmadest räpinapärase lisanimede etümoloogiseerimisel (17 lisanime umbes 82 hulgast) ei ole mingis mõttes esinduslik, kuid valikusse on püütud võtta just selliseid lisanimesid, mis on läbipaistmatud ja saadud isikunimedest, kunagistest individuaalnimedest/eesnimedest. Ainus erand on *Kiisla*, mis näib olevat apellatiivse taustaga algupärane lisanimi. Räpina lisanimevara põhineb valdavalt isikunimedel. Ametiga seotud ja loodusnimedel põhinevaid lisanimesid leidis XIX saj alguses Räpinas palju harvem kui nt Rõuges või Urvastes.

Kui uurida lisanimede allikaid ja levikupilti, tekib ettekujutus, kas mõni lisanimi põlvneb sellisest ajast, milleni ei ulatu kirjalike allikate haare (1582. aastale eelnevast ajast), ilmub pärast XVII saj alguse suurt rahvastikukatastroofi ja mitmest suunast lähtunud rännet või tuleb dokumenteeritud eesnimena kasutusele alles XVIII saj. Näiteks toodud lisanimede hulgas on kaks sellist, mida julgeksin pidada muinasajast pärinevate isikunimede järeltulijaiks: *Viia* ilma kõhkluseta *viha-nimeelemendi rühma kuuluvana ja *Mäleto* teatava kõhklusega, sest see võib pärineda ka XVI saj piirilal levinud vene ristinime hüüdvormist *Meleta*. Vana ja varakult laia levikuga *Häide* põhineb pigem keskaegsel laennimel, sama võiks väita vana ja kaua ühes külas püsinud *Rikandi* kohta. Samas pole välistatud nende isikunimede tuntus Eestis juba enne XIII saj.

Tutvustamiseks valitud lisanimedest suurem osa on venepärase taustaga: *Haavakari*, *Härso*, *Kiisla*, *Kontka*, *Krõssi*, *Kriguli*, *Parma*, *Rumaski* ja *Siila*. Siin esineb eripalgelisi juhtumeid, nagu väga vana lisanimi *Kontka*, lisanimena alles XIX saj ilmuv *Krõssi*, kohapeal peamiselt XVIII saj eesnimedena laiemalt levinud *Haavakar*, *Krigul* ja *Rumask*. Lisanimi *Jõksi* võiks liigitada Võrumaa kohalikuks arenguks venepärase *Jakša* taustal. Eesnimi *Rämmän* näib põlvnevat vanemast lõunaeesti nimest, kuid seda saab siiski ühendada ka Romaniga. Samuti eesnimena käibinud *Heering*

võiks olla XVII saj tundma õpitud nime *Erik* mugandumise näide, seevastu nimes *Toode* peegeldub traditsioonilise Tootsi ja vene nimemuganduste jätkuv vastastikmõju samal ajajärgul.

Kohaliku vene vähemuse ja sisserändajatega kontaktis olnud Rápina on hea näide nimesüsteemi kohta, mis põhineb naaberkeelest sajadite jooksul tasapisi lisanduvatel isikunimedel, mida on oma tarbeks ümber töötatud. Talupoegade lisanimed on siin olnud keeleliselt pigem läbipaistmatud, kuid neil on olnud keskne koht nimesüsteemis. Tänu unikaalsele perekonnanimede tuletamise eksperimentidele elavad Rápina vanad lisanimed tänapäevani rahvasuus ja see teeb nendest eriti tänuväärse uurimisobjekti.

Kirjandus

- Aabrams, Vahur 2013.** Vinne õigõusu ristinimeq ja näide seto vastõq. – Raaskõisi Setomaalt. Setomaa Hurda Jakobi silmi läbi aastagil 1903 ja 1886. (= Seto Kirävara 6.) [Värska]: Seto Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, 231–256.
- Dal' 1955** = В. И. (Владимир Иванович) Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. I–IV. Москва.
- DLF** = Duden Lexikon der Familiennamen von Rosa und Volker Kohlheim. 2008. Mannheim jt: Dudenverlag.
- Ehrlich, Miralda 2006 [1931].** Ajaloolist traditsiooni Rápina kihelkonnast. Rápina ja Kahkva valdadest. <http://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/rapina/> (vaadatud 15.01.2019).
- EKNR** = Marja Kallasmaa, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu, Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu, Urmas Sutrop 2016. Eesti kohanimeraamat. Toim. Peeter Päll, Marja Kallasmaa. Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- EPNR** = Eesti perekonnanimeraamat. Käsikiri. Eesti Keele Instituut, Võru Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum.
- Kallasmaa jt 2017** = Marja Kallasmaa, Udo Uiho, Peeter Päll. Eesti perekonnanimeraamatust. – Keel ja Kirjandus 12, 926–938.
- Kask, Arnold, Heli Laanekask 1987.** J. F. Helleri eesti-saksa sõnaraamat. – Keel ja Kirjandus 8, 468–479.
- Must, Aadu 1995.** Nimi ajalooallikana. – Allikad ja uurimused = Sources and Research. (= Pro Ethnologia 3.) Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 156–170.
- Must, Mari 2000.** Vene laensõnad eesti murretes. [Tallinn]: Eesti Keele Sihtasutus.

- PA I** = Polnische Akten I, 1582–1591. 1970. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 5. Hrsg. Oleg Roslavlev. München.
- PA II** = Polnische Akten II, 1586–1616. 1973. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 7. Hrsg. Oleg Roslavlev. München.
- PA IV** = Polnische Akten IV, 1583–1590. 1973. – Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 6. Hrsg. Oleg Roslavlev. München.
- Petrovskij, Nikandr 2005** = Н. А. Петровский. Словарь русских личных имен: более 3000 единиц. Москва: Русские словари: Астрель: АСТ.
- PTK I** = Valdek Pall 1969. Põhja-Tartumaa kohanimed. I. Tallinn: Valgus.
- Rajandi, Edgar, Michel Dequeker 1981**. Anthroponymes et toponymes d'origine latine et française en Estonie. – Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum. Budapestini habitus 9.–15. Septembris 1975. Pars III. Acta sectionis linguisticae. Budapest, 359–363.
- Rev 1601** = Die Revision Livlands 1601. Estnisches Siedlungsgebiet. 1967. Hrsg. Oleg Roslavlev. (= Hefte zur Landeskunde Estlands 3.) Wolfratshausen-Waldram.
- Rev 1627** = Das Dorpater Land 1624/27. 1965. Hrsg. Oleg Roslavlev. (= Hefte zur Landeskunde Estlands 1.) Wolfratshausen-Waldram.
- Rev 1638** = Liivimaa 1638. a. maarevisjon. Eesti asustusala. I. Kaguosa. 1041. (= ENSV Riigi Keskarhiivi Tartu osakonna toimetused 1 (7).) Tartu: Teaduslik Kirjandus.
- Ritsing, Richard 1984**. Räpina perekonnanimedest. – Räpina radadel. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, 159–161.
- Roos, Eduard 1961**. Eesti muistseist isikunimedest. – Keel ja Kirjandus 6, 341–352.
- Roslavlev, Oleg 1975**. Siedlungsgeschichte des Estenlandes. Zur Siedlungsgeschichte des Kirchspiels Rappin (Kreis Werro). München.
- Saar, Evar 1999**. Inemisenimmi ja kotussõnimmi läbikasumisõst Räpinä kihlkunnan. – Õdagumeresoomõ veeremaaq. Läänemeresoome perifeeriad. Toim. Karl Pajusalu, Tõnu Tender. (= Võro Instituudi toimõtisõq 6.) Võro: Võro Instituut, 80–92.
- Stoebke, Detlef-Eckhard 1964**. Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems. (= Nord- und osteuropäische Geschichtsstudien IV.) Hamburg: Leibniz-Verlag.
- Sukunimet** = Pirjo Mikkonen, Sirkka Paikkala 1992. Sukunimet. Toinen painos. Helsingissä kustannusosakeyhtiö Otava.
- Superanskaja, Aleksandra 2010** = Александра Васильевна Суперанская. Словарь народных форм русских имен. – Москва: Книжный дом "ЛИБРОКОМ".
- Unbegaun, Boris Ottokar 1995** = Унбегаун, Б.-О. Русские фамилии. Перевод с английского. Москва: Прогресс-Универс.

VEV = Võro-eesi-võro sõnaraamat. <https://synaq.org/> (vaadatud 15.01.2019).
Wiedemann = Ferdinand Johann Wiedemann 1973 [1893]. Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

Arhiiviallikad

1. Rahvusarhiiv

PR = EAA.1269.1.796 – Räpina koguduse personaalraamat 1816–1831, 1851.
EAA.1865.2.71/1–7 – 1826. a hingeloenduse vaherevisjoni Kahkva, Meeksi, Palo, Räpina, Ruusa, Veriora mõisa ja Räpina kirikumõisa revisjonilehed.
EAA.1865.2.70/13–19 – 1816. a hingeloenduse samade mõisate revisjonilehed ja ümberkirjutuslehed.
EAA.1865.2.70/5, 7–12 – 1811. a hingeloenduse samade mõisate revisjonilehed.
EAA.1865.2.70/1–4 – 1795. a hingeloenduse Kahkva, Meeksi, Palo ja Räpina mõisa revisjonilehed.
EAA.1865.2.132/13 – 1816. a hingeloenduse Urvaste mõisa revisjonilehed ja ümberkirjutuslehed.
EAA.567.3.191 – Räpina mõisa (kogu kihelkond) 1738. a spetsifikatsioon ja vakuraamat.
EAA.567.3.190 – Räpina mõisa (kogu kihelkond) 1625. a maksualuste talupoegade nimekirju (säiliku alguses), 1731. a spetsifikatsioon ja vakuraamat.

2. Rootsi riigiarhiiv

SRA 1688 = SRA Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar 55410/36. – Livland Revisionsjordebok 1690 (1687-1692). Dorpats krets. Sockarna: Wendau, Rappin, Pölwe, Rauge, Neuhausen. Rootsi Riigiarhiivi säiliku digikuju Rahvusarhiivi Saagas, milles sisaldub muu hulgas Räpina mõisa (kogu kihelkond) vakuraamat ja maarevisjon 1688.

Räpina family names and bynames⁷

EVAR SAAR

The article examines the creation of family names on the example of Räpina parish. Family names were derived from authentic bynames by the pastor J. F. Heller, who had previously collected vocabulary items for a dictionary and shown interest in the bynames of peasants. In his register of parishioners, begun in 1816, he collected different families' formal and spoken bynames and nicknames.

Heller used German, South Estonian and Russian name suffixes, which he combined with German vocabulary elements. Many name suffixes were already in existence in longer local bynames. Some repeating name suffixes had not been consciously chosen, they emerged by chance and later began to be used as independent name suffixes. In this way, the new suffixes *-kind* ja *-land* developed from the ends of bynames and the *-nd* derivational suffix found in the local language, e.g. the byname *Naruski* + the suffix *-nd* = the family name *Naruskind*, by analogy to which the family name *Häide* + *-kind* = *Häidkind* was created. The use of the local derivational suffix *-ng* could have motivated the use of the suffix *-ing* (archaic in German), e.g. *Viki* + *-ng* = *Vikking* > *Parma* + *-ing* = *Parming*. The derivation developed beyond that as well: *Härso* + *-ing* = *Härsing* > suffix *-sing*, e.g. *Jaago* + *-sing* = *Jagosing*.

By combining name suffixes, Heller capably shortened many bynames. He was also clearly motivated by the desire to obtain rhythmically appropriate names, which would be similar in length and sound to the exotic-sounding bynames that he had become familiar with in Räpina. Many of the longer Räpina family names are compound names containing two bynames.

The second half of the article deals with the etymology of the bynames chosen as sources for Räpina family names. The bynames examined herein are mostly opaque and derived from personal (given) names.

Of the bynames whose etymology is discussed in the article, two (*Via* and *Mäleto*), can be considered to be based on ancient personal names. By contrast, the bynames *Häide* and *Rikandi* are more likely based on medieval loan names (< Germanic *Heidrich* and *Richard*). However, it is not impossible that these personal names were known in Estonia even before the 13th century.

---

⁷ Byname – a name used in addition to the given name, which may be inherited but does not necessarily remain the same throughout a person's life.

Most of the bynames discussed in the article are of Russian origin: *Haavakari*, *Härso*, *Kiisla*, *Kontka*, *Krõssi*, *Kriguli*, *Parma*, *Rumaski* and *Siila*. Having been in contact with the local Russian minority and with immigrants, Rāpina represents a good example of a naming system that has gradually adapted personal names arriving from a neighbor language over the centuries. Peasants' bynames in Rāpina have tended to be linguistically opaque, but they have played a central role in the naming system. Thanks to the unique system of family name derivation, the old Rāpina bynames live on to the present day.

Keywords: family names, bynames, name derivation, etymology

Evar Saar
Võru Instituut
Tartu 48
65609 Võru
saarevar@gmail.com